การประมวลและการวิเคราะห์เนื้อหาบทความวิจัยในวารสารภาษาไทย สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่อยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) [1]

Compilation and Content Analysis of Research Articles Published in Thai Journals on Library and Information Science Indexed in the Thai Journal Citation Index Database (TCI)

สีปาน ทรัพย์ทอง [2]
Seepann Supthong

---

[1] บทความจากงานวิจัยที่ได้รับทุนส่งเสริมงานวิจัยระดับคณะ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: Articles from the research funded by Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

[2] รองศาสตราจารย์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: Associate Professor, Department of Library Science, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: seep@tu.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อประมวลสาระสำคัญและเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัยในวารสารภาษาไทยในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่อยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเฉพาะบทความวิจัยที่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารจำนวน 5 รายชื่อ ได้แก่ วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย วารสารบรรณศาสตร์ มศว. วารสารสารสนเทศศาสตร์ วารสารห้องสมุด และอินฟอร์เมชั่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2558 การวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัย จำแนกเนื้อหาโดยใช้แนวทางเนื้อหาหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ ของสหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมและสถาบันห้องสมุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกและจัดกลุ่มเนื้อหาของบทความ โดยนำมาประมวลภายใต้หัวเรื่องพร้อมบรรณานุกรมและสาระสังเขป และการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่องที่มีงานวิจัยมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) การใช้สารสนเทศ จำนวน 52 เรื่อง 2) การจัดหน่วยงานด้านสารสนเทศ จำนวน 32 เรื่อง 3) การรู้สารสนเทศ จำนวน 29 เรื่อง 4) สิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศ ผลกระทบของสังคมสารสนเทศ นโยบายและจริยธรรมสารสนเทศ จำนวน 25 เรื่อง และ 5) การวิเคราะห์และแปลความสารสนเทศ และเรื่องการประเมินผลลัพธ์ของการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศ ทั้งสองเรื่องดังกล่าวมีงานวิจัยมากเป็นอันดับห้าเท่ากัน จำนวน 24 เรื่อง สำหรับเนื้อหาเรื่องที่มีงานวิจัยน้อยที่สุด 5 อันดับสุดท้าย ได้แก่ 1) ความตระหนักเรื่องกระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 เรื่อง 2) การสื่อสารสารสนเทศ จำนวน 2 เรื่อง 3) การค้นคืนสารสนเทศ จำนวน 4 เรื่อง 4) กระบวนการจัดการสารสนเทศ จำนวน 5 เรื่อง และ 5) ผู้ให้บริการสารสนเทศ จำนวน 6 เรื่อง

Abstract

The objectives of this research were to compile and analyze the content of research articles published in Thai journals on Library and Information Science (LIS) indexed in the Thai Journal Citation Index Database (TCI). There are 5 Thai journals on LIS indexed in TCI database namely: TLA Research Journal (Thai Library Association), Journal of Library and Information Science Srinakharinwirot University, Journal of Information Science, TLA Bulletin (Thai Library Association), and The Information Journal. These research articles were published during 2007–2015. The content of research articles was analyzed and organized by using IFLA Curriculum Element: Guidelines for Professional Library/Information Educational Programs. Bibliographic data and abstract of research articles were presented under alphabetical subjects order. Other data were analyzed by using frequency and percentage.

According to content analysis, it was found that the highest 5 – top subjects included 1) Information Use (52 articles), 2) Information Resource Management (32 articles), 3) Information Literacy (29 articles). 4)The Information Environment, Societal impacts of the information society, Information Policy and Ethics, the History of the Field (25 articles), and 5) Analysis and Interpretation of Information has the same number as Quantitative and Qualitative Evaluation of Outcomes of Information and Library Use (24 articles), respectively. Whereas the lowest 5– top subjects were Awareness of Indigenous Knowledge Paradigms (1 article), 2) Information

Communication (2 articles), 3) Information Retrieval (4 articles), 4) Information Resource Management to include Organization (5 articles), and 5) Information Provider (6 articles).

คำสำคัญ: การวิเคราะห์เนื้อหา บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย ฐานข้อมูล TCI

Keywords: Content analysis, Library and Information Science, Thai Journal Citation Index Database, TCI Database

บทนำ

วิชาบรรณารักษศาสตร์มีความเป็นสากลและมีพลวัตรซึ่งเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความก้าวหน้าทางวิชาการของศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังจะเห็นได้จากชื่อเรียกศาสตร์นี้ที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ สารสนเทศศึกษา เป็นต้น การนำแนวคิดและความรู้ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานทำให้วิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์มีลักษณะสหวิทยาการ รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในวิชาชีพอีกด้วย

เนื้อหาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในระดับสากลมีการพัฒนาขยายขอบเขตจากเดิมที่ครอบคลุมห้องสมุด บรรณารักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศ และการบริการผู้ใช้ไปยังเรื่องอื่น ๆ ดังปรากฏในงานของฮอร์กินส์ ลาร์สัน และคาตัน (Hawkins, Larson & Caton, 2003) ที่ได้จำแนกเนื้อหาโดยมีเรื่องใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งแบ่งเป็นหมวดย่อย ได้แก่ อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต ซอฟต์แวร์ ฮาร์ดแวร์ มัลติมีเดีย การจัดการเอกสาร ปัญญาประดิษฐ์ ระบบผู้เชี่ยวชาญ โทรคมนาคม และระบบความปลอดภัย เป็นต้น

มาเซวิกอิวเต และวิลสัน (Maceviciute & Wilson, 2002) แบ่งขอบเขตเนื้อหาโดยให้น้ำหนักทางด้านการจัดการสารสนเทศมากกว่าเนื้อหาด้านห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ เช่น การจัดการสารสนเทศ ปัญญาประดิษฐ์ เศรษฐศาสตร์สารสนเทศ ข่ายงานสารสนเทศ การจัดการความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบสารสนเทศ อุตสาหกรรมโทรคมนาคม เป็นต้น

ซินส์ (Zins, 2007, p. 528) แบ่งโครงสร้างการจัดหมวดหมู่เนื้อหาด้านสารสนเทศศาสตร์ออกเป็น 10 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับความรู้ของมนุษย์ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น กระบวนการและการทำงาน โปรแกรมประยุกต์ เทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางสารสนเทศ ผู้ใช้สารสนเทศ องค์การสารสนเทศ เป็นต้น

นอกจากนี้ สหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมและสถาบันห้องสมุด หรือที่เรียกอย่างย่อว่า IFLA (International Federations of Library Associations and Institutions, 2012) ยังได้กำหนดแนวทางเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ (Guidelines for Professional Library/Information Educational Programs) โดยครอบคลุมเนื้อหาเรื่องอื่น ๆ เพื่อทำให้หลักสูตรมีความทันสมัยทันต่อการเปลี่ยนของสังคมและบริบทสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การวิจัย การสื่อสาร การประยุกต์เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ การจัดการความรู้ กระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

สำหรับในประเทศไทย การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์เริ่มต้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกเมื่อกันยายน พ.ศ. 2494 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Suthilack Aumpanwong, 1967, p. 2) นับตั้งแต่นั้นมาการศึกษาวิชานี้ได้รับการพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เปิดสอนเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยมีการเรียนการสอนทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เนื้อหาวิชาความรู้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเนื้อหา

ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเห็นได้จากหัวข้อของงานวิจัยที่หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น ในการวิเคราะห์งานวิจัยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2548–2549 เนื้อหาที่ทำวิจัยมากที่สุด คือ เทคโนโลยี (Rattaporn Sangtada, 2008, p. 82) และการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ของประเทศไทยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติภายในระยะเวลา 10 ปี ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดัชนีวัดผลงานวิจัย เทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต เวิลด์ไวด์เว็บ เว็บเชิงความหมาย ระบบการจัดกลุ่มและทำดัชนีสารสนเทศบนเว็บ การเรียนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Ruchareka Wittayawuttikul, 2010)

การที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงขอบเขตเนื้อหาทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ได้นั้น จำเป็นต้องสำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถอธิบายสภาพเนื้อหาและความสนใจของนักวิจัยความสำคัญของเรื่องที่ศึกษาพัฒนาการด้านการศึกษาและการพัฒนาวิชาชีพได้ นอกจากนี้ ยังสามารถสะท้อนให้เห็นแนวโน้มและทิศทางการทำวิจัยในสาขาวิชานี้ได้ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์เนื้อหาบทความวิจัย เพราะบทความวิจัยเป็นวิธีการเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่ชุมชนวิชาการ (Academic community) ผ่านทางวารสารวิชาการ ซึ่งมักเป็นวารสารวิชาการเฉพาะทางหรือเฉพาะสาขาวิชา ซึ่งในที่นี้ก็คือวารสารภาษาไทยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ โดยจำกัดขอบเขตเฉพาะวารสารวิชาการที่มีรายชื่อปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index: TCI) เนื่องจาก ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทยมีภารกิจสำคัญในการพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นผลงานวิจัย ผลงานวิชาการ และข้อมูลการอ้างอิงของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการไทย อีกทั้งมีการคำนวณและรายงานค่า Journal Impact Factors ของวารสารวิชาการไทยที่มีอยู่ในฐานข้อมูล (Thai Journal Citation Index Center, 2005b) ส่งผลให้มีการนำข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทยไปใช้อย่างกว้างขวาง (Thai Journal Citation Index Center, 2005a) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย ที่มีข้อกำหนดให้นับงานวิจัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ปรากฏชื่อในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ซึ่งข้อกำหนดนี้เป็นตัวบ่งชี้ในการประเมินตนเองของหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการวิจัยและการเรียนการสอนในประเทศไทย

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อประมวลสาระสำคัญของบทความวิจัยในวารสารภาษาไทยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่อยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัยในวารสารภาษาไทยในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่อยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

ขอบเขตของการวิจัย

หน่วยศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเฉพาะบทความวิจัยที่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารภาษาไทยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่มีชื่อปรากฏในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) จำนวน 5 รายชื่อที่พิมพ์เผยแพร่ระหว่างเดือนมกราคม 2550 – ธันวาคม 2558 ดังนี้ 1) วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย 2) วารสารบรรณศาสตร์ มศว. 3) วารสารสารสนเทศศาสตร์ 4) วารสารห้องสมุด และ 5) อินฟอร์เมชั่น รวมทั้งสิ้น 283 บทความ

กรอบการจำแนกเนื้อหา

ในการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัย ผู้วิจัยจำแนกเนื้อหาโดยใช้แนวทางเนื้อหาหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ (Guidelines for Professional Library/Information Educational Programs) ของ

สหพันธ์สมาคมระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมและสถาบัน หรือ IFLA ที่ได้กำหนดเนื้อหาของหลักสูตรสำหรับสถาบันการศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาจำนวน 11 กลุ่ม (International Federations of Library Associations and Institutions, 2012) ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศ ผลกระทบของสังคมสารสนเทศ นโยบายและจริยธรรมสารสนเทศ และประวัติศาสตร์
2. ยุคของสารสนเทศ การสื่อสาร และการใช้สารสนเทศ
3. การประเมินความต้องการสารสนเทศและการออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้
4. กระบวนการถ่ายโอนสารสนเทศ
5. การจัดการสารสนเทศในองค์การ กระบวนการจัดการสารสนเทศ การค้นคืนสารสนเทศ
6. การอนุรักษ์และสงวนรักษาสารสนเทศที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ
7. การวิจัย การวิเคราะห์และการแปลความสารสนเทศ
8. การประยุกต์เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศกับผลิตภัณฑ์และบริการห้องสมุดและสารสนเทศ การจัดการความรู้
9. การจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศ
10. การประเมินผลลัพธ์ของการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
11. ความตระหนักเรื่องกระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้เพิ่มเติมหัวเรื่อง จำนวน 3 หัวเรื่อง ได้แก่ การรู้สารสนเทศ ผู้ให้บริการสารสนเทศ หลักสูตรและการสอน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถสะท้อนเนื้อหาที่มีการทำวิจัยได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สำรวจและรวบรวมวารสารภาษาไทยทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่มีชื่อปรากฏในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) จำนวน 5 รายชื่อ ทั้งที่เป็นวารสารฉบับพิมพ์และ/หรือวารสารอิเล็กทรอนิกส์โดยครอบคลุมช่วงเวลาตามที่กำหนดไว้ โดยสำรวจจำนวนบทความวิจัย ประเภทของงานวิจัย วิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ และการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัย

2. ศึกษารายละเอียดโดยคัดเลือกเฉพาะที่มีเนื้อหาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์และบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกที่สร้างขึ้น

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1. การประมวลสาระสำคัญของบทความวิจัยในวารสารภาษาไทยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่อยู่ในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ผู้วิจัยได้พิจารณาจำแนกเนื้อหาสาระของบทความวิจัยตามขอบเขตที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวทางเนื้อหาหลักสูตรของ IFLA และนำเสนอในรูปบรรณานุกรมและสาระสังเขป และจัดเรียงหัวเรื่องตามลำดับอักษร ภายใต้หัวเรื่องมีการจัดลำดับรายการบรรณานุกรมตามอักษรชื่อผู้แต่งอีกชั้นหนึ่ง (เนื้อหาในส่วนนี้ปรากฏในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์)

2. ผลการสำรวจบทความวิจัยในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในวารสารภาษาไทยในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) มีดังนี้

2.1 จำนวนและประเภทของงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่ามีจำนวนบทความวิจัยที่พิมพ์เผยแพร่ ตามขอบเขตเวลาที่กำหนด จำนวน 283 บทความ บทความวิจัยดังกล่าวประกอบด้วย บทความจากงานวิจัยส่วนบุคคล ได้แก่ บรรณารักษ์

อาจารย์ และผู้ประกอบวิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ที่มีชื่อเรียกในตำแหน่งอื่น ๆ จำนวน 128 บทความ (ร้อยละ 45.23) และบทความวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก จำนวน 155 บทความ (ร้อยละ 54.77)

2.2 วิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่าการวิจัยเชิงสำรวจเป็นวิธีวิจัยที่นิยมใช้มากที่สุด จำนวน 182 เรื่อง (ร้อยละ 64.31) รองลงมาคือ การวิจัยเอกสาร จำนวน 37 เรื่อง (ร้อยละ 13.08) และพบว่าการวิจัยเชิงประเมินผล และการวิจัยเชิงทดลองมีจำนวนน้อยเพียงวิธีละ 7 เรื่องเท่านั้น (ร้อยละ 2.47) สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถาม จำนวน 121 เรื่อง (ร้อยละ 42.76) รองลงมาคือใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ จำนวน 73 เรื่อง (ร้อยละ 25.80) และพบว่าแบบทดสอบเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีการใช้น้อยเพียง 10 เรื่องเท่านั้น (ร้อยละ 3.53)

2.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง พบว่าประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ผู้ใช้สารสนเทศที่ใช้สารสนเทศอื่น ๆ ที่มิใช่สารสนเทศของห้องสมุด เช่น บล็อก อินเทอร์เน็ต จำนวน 98 เรื่อง (ร้อยละ 34.63) รองลงมา คือ ผู้ใช้ห้องสมุด/ศูนย์สารสนเทศ จำนวน 57 เรื่อง (ร้อยละ 20.14) ส่วนประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้น้อยที่สุด คือ กลุ่มที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จำนวน 5 เรื่อง (ร้อยละ 1.77)

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ พบว่าส่วนใหญ่ใช้สถิติเชิงพรรณนา จำนวน 153 เรื่อง (ร้อยละ 64.29) ในขณะที่ใช้สถิติเชิงอ้างอิงเพียง 6 เรื่อง (ร้อยละ 2.52) และงานวิจัย จำนวน 79 เรื่อง (ร้อยละ 33.19) ใช้ทั้งสถิติเชิงพรรณนาและเชิงอ้างอิงประกอบกัน

3. ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัยในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในวารสารภาษาไทยในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ปรากฏผลในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 เนื้อหาของบทความวิจัยในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในวารสารภาษาไทยในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

เนื้อหาของบทความวิจัย	จำนวน (บทความ)	ร้อยละ	ลำดับที่
1. สิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศ ผลกระทบของสังคมสารสนเทศ นโยบายและจริยธรรมสารสนเทศ และประวัติของศาสตร์	25	8.83	4
2. ยุคของสารสนเทศ การสื่อสาร และการใช้สารสนเทศ			
2.1 การสื่อสาร	2	0.71	15
2.2 การใช้สารสนเทศ	52	18.37	1
3. การประเมินความต้องการสารสนเทศและการออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้	21	7.42	7
4. การจัดการสารสนเทศในองค์การ กระบวนการจัดการสารสนเทศ การค้นคืนสารสนเทศ การอนุรักษ์และสงวนรักษาสารสนเทศที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ			
4.1 การจัดการสารสนเทศในองค์การ	7	2.47	11
4.2 กระบวนการจัดการสารสนเทศ	5	1.77	13
4.3 การค้นคืนสารสนเทศ	4	1.41	14
5. การวิจัย การวิเคราะห์และการแปลความสารสนเทศ	24	8.48	5

เนื้อหาของบทความวิจัย	จำนวน (บทความ)	ร้อยละ	ลำดับที่
6. การประยุกต์เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศกับผลิตภัณฑ์และบริการห้องสมุด และสารสนเทศ	21	7.42	7
7. การจัดการความรู้	14	4.95	10
8. การจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศ	32	11.31	2
9. การประเมินผลลัพธ์ของการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศ	24	8.48	5
10. ความตระหนักเรื่องกระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น	1	0.35	16
11. การรู้สารสนเทศ	29	10.25	3
12. ผู้ให้บริการสารสนเทศ	6	2.12	12
13. หลักสูตรและการสอน	16	5.66	9
รวม	**283**	**100**	**–**

3.1 การใช้สารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเรื่องการใช้สารสนเทศเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากที่สุด จำนวน 52 เรื่อง (ร้อยละ 18.37) ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับผลการศึกษาของไทยหลายเรื่องที่พบว่า เรื่องการใช้สารสนเทศและผู้ใช้สารสนเทศเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมาก แต่ผลการวิจัยของอฮาโรนี (Aharony, 2012) ที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาบทความวิจัยที่เผยแพร่ในวารสารวิชาการทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์จำนวน 10 ชื่อ ระหว่าง ค.ศ. 2007–2008 ซึ่งอฮาโรนีได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในเนื้อหางานวิจัยที่ขยายขอบเขตไปสู่เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ ระเบียบวิธีวิทยา (Methodology) และสารสนเทศศาสตร์เชิงสังคม (Social information science) มากขึ้นจากเนื้อหาทางด้านสารสนเทศแบบเดิมที่มักเกี่ยวข้องกับเรื่องการใช้สารสนเทศ การจัดเก็บและการเผยแพร่สารสนเทศ

อย่างไรก็ตาม เรื่องการใช้สารสนเทศยังคงเป็นเรื่องที่มีการศึกษาวิจัยกันมากในประเทศไทย สาเหตุอาจเนื่องมาจากเรื่องดังกล่าว มีขอบเขตเนื้อหาค่อนข้างกว้างขวางตั้งแต่ประเภท/รูปแบบความต้องการสารสนเทศ การแสวงหาสารสนเทศ/พฤติกรรมสารสนเทศ การใช้สารสนเทศ ฯลฯ ของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคในการใช้อย่างไร ผู้ใช้นำสารสนเทศไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์อย่างไร ประเด็นการจำแนกการใช้สารสนเทศและผู้ใช้สารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นการจำแนกตามอาชีพ อายุ ประสบการณ์การใช้สารสนเทศ ฯลฯ ยังทำให้การศึกษาวิจัยมีความหลากหลายได้อย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีประเด็นศึกษาการใช้สารสนเทศดิจิทัล เช่น ฐานข้อมูล วารสารอิเล็กทรอนิกส์ และการใช้สารสนเทศที่เผยแพร่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ประเด็นการศึกษาการใช้สารสนเทศและผู้ใช้สารสนเทศยิ่งขยายขอบเขตไปได้กว้างกว่าเดิม จนอาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาเรื่องนี้ยังคงเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยต่อไปในอนาคตได้อีก

สำหรับผู้ทำหน้าที่ให้บริการสารสนเทศ ยังสามารถนำข้อมูลการใช้สารสนเทศและผู้ใช้สารสนเทศไปปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยหลายเรื่องที่ดำเนินการโดยบรรณารักษ์/ผู้ให้บริการสารสนเทศในห้องสมุด/ศูนย์สารสนเทศ โดยเนื้อหาที่ศึกษา เช่น การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ และการบริการสารสนเทศที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ ฯลฯ เนื่องจากแนวโน้มในปัจจุบันพบว่า ห้องสมุดได้เปลี่ยนจากการเน้นระบบมาสู่การเน้นผู้ใช้ โดยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการใช้สารสนเทศของผู้ใช้ (Aree Cheunwattana, 2012, pp. 5–8) ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องดีเพราะผู้ใช้เป็นเป้าหมายของงานห้องสมุด ประกอบกับการที่ห้องสมุดถูกท้าทายด้วยข้อมูลที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ซึ่งเข้าถึงง่ายใช้สะดวกด้วยเสิร์ชเอ็นจิน

3.2 การจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเรื่องการจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากเป็นอันดับสอง จำนวน 32 เรื่อง (ร้อยละ 11.31) โดยพบว่าส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและรูปแบบ สภาพที่พึงประสงค์ การบริหารจัดการ การดำเนินงานของหน่วยงานด้านสารสนเทศ หากพิจารณางาน

วิจัยในอดีตจะพบว่า เรื่องการจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในผลงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า มีงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารลูกค้าสัมพันธ์ การบริหารความเสี่ยง เนื่องจากการบริหารจัดการห้องสมุดจำเป็นต้องสอดคล้องกับกระแสการบริหารยุคใหม่ นอกจากนี้แนวคิดการดำเนินงานของห้องสมุดปรับเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับผู้ใช้ ดังนั้น จึงพบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวกับการดำเนินงานในลักษณะห้องสมุดมีชีวิตหลายเรื่อง และยังมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่การจัดหน่วยงานเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้จากมีการศึกษาประเด็นเรื่อง การจัดหน่วยงานสารสนเทศในแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ การดำเนินงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาคลังความรู้/คลังปัญญาของสถาบันอีกด้วย

3.3 การรู้สารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเรื่องการรู้สารสนเทศเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากเป็นอันดับสาม จำนวน 29 เรื่อง (ร้อยละ 10.25) งานวิจัยสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการรู้สารสนเทศมาก่อนหน้านี้ไม่นาน ดังจะเห็นได้ว่ามักไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องการรู้สารสนเทศก่อนปี 2550 (อาจแทรกอยู่ในเรื่องผู้ใช้สารสนเทศบ้าง แต่มิใช่ประเด็นหลักที่ศึกษา) แต่สำหรับนักวิชาการและผู้ประกอบวิชาชีพสารสนเทศแล้วต่างมีความคุ้นเคยกับคำว่า การให้การศึกษาผู้ใช้ (User education) ซึ่งหมายถึง การสอนหรือการแนะนำให้ผู้ใช้รู้จักและเข้าใจบริการสารสนเทศ การค้นหาสารสนเทศ เครื่องมือช่วยค้นหาสารสนเทศ ทรัพยากรสารสนเทศ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของห้องสมุด (American Library Association. 1983: 37) แต่เนื่องจากบริบทของจำนวนสารสนเทศที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายนั้น นำไปสู่ความลำบากในการค้นหาและเข้าถึงสารสนเทศ การให้การศึกษาผู้ใช้ตามปกติจึงอาจไม่บรรลุผล สัมฤทธิ์ (Seepann Supthong, 2012b, pp. 8–20) จึงต้องเพิ่มความรู้ความสามารถของบุคคลในการระบุความต้องการสารสนเทศ ความสามารถในการค้นหา การประเมินคุณค่า และการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งก็คือ การรู้สารสนเทศ นั่นเอง

ในด้านวัตถุประสงค์ของการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทักษะการรู้สารสนเทศ การพัฒนาการรู้สารสนเทศแก่นักเรียนและนักศึกษา นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในต่างประเทศให้ความสำคัญกับการรู้สารสนเทศ ดังจะเห็นได้ว่ามีการพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศในระดับสากล เช่น มาตรฐานสามัตถิยะการรู้สารสนเทศสำหรับอุดมศึกษา (Information Literacy Competency Standards for Higher Education) โดยสมาคมห้องสมุดวิจัยและวิทยาลัย (Association of College & Research Libraries: ACRL) มาตรฐานการรู้สารสนเทศจึงเป็นกรอบความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตของการรู้สารสนเทศของบุคคลว่าครอบคลุมถึงความรู้ความสามารถด้านใดบ้าง สามารถปฏิบัติกิจกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศได้บ้าง โดยกรอบความคิดดังกล่าวจะทำให้กิจกรรมการรู้สารสนเทศของห้องสมุดมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น

3.4 สิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศ ผลกระทบของสังคมสารสนเทศ นโยบายและจริยธรรมสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า เป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากเป็นอันดับสี่ จำนวน 25 เรื่อง (ร้อยละ 8.83) โดยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศของนักเรียนและเยาวชน โดยสิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศที่ศึกษา ได้แก่ อินเทอร์เน็ต สื่อสารมวลชน ครอบครัว และแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ เช่น นิสัยรักการอ่าน การใฝ่รู้ การคิดวิเคราะห์ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาขอบเขตเนื้อหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศตามแนวคิดของ ซินส์ (Zins, 2007) พบว่าครอบคลุมเรื่องที่ค่อนข้างกว้างขวาง ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม เช่น นโยบายสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศ เป็นต้น ประเด็นทางวัฒนธรรมสารสนเทศ วิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ กฎหมาย เช่น ทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิความเป็นส่วนตัว เป็นต้น และจรรยาบรรณในวิชาชีพสารสนเทศ เช่น ประเด็นระหว่างสิทธิความเป็นส่วนตัวกับผลประโยชน์ของสังคม แต่จากผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่าเรื่องที่ศึกษายังมีเพียงบางประเด็นเท่านั้น

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับนโยบายและจริยธรรมสารสนเทศ พบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งเป็นการศึกษาองค์ประกอบและปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายสารสนเทศ สำหรับเรื่องจริยธรรมสารสนเทศเป็นการศึกษาการรับรู้และเจตคติเกี่ยวกับจริยธรรม ซึ่งมีการศึกษาวิจัยค่อนข้างน้อย และจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย พบว่า การศึกษาประเด็นจริยธรรมนั้น เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมทางคอมพิวเตอร์เป็นส่วนใหญ่ เช่น การละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้ การรบกวนความปลอดภัยของเครือข่าย การใช้ระบบเครือข่ายในทางมิชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม เป็นต้น แต่ไม่พบงานวิจัยที่เป็นจริยธรรมสารสนเทศในขอบเขตความหมายจริยธรรมและจรรยาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์แต่อย่างใด

3.5 การวิเคราะห์และแปลความสารสนเทศ และเรื่องการประเมินผลลัพธ์ของการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศ ทั้งสองเรื่องดังกล่าวมีงานวิจัยมากเป็นอันดับห้าเท่ากัน จำนวน 24 เรื่อง (ร้อยละ 8.48)

3.5.1 การวิเคราะห์และแปลความสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นวิเคราะห์เนื้อหางานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำวิจัยอย่างแพร่หลายและต่อเนื่องทั้งในประเทศและต่างประเทศ การอธิบายสาเหตุของความนิยมในการทำวิจัยในเรื่องนี้ อาจสรุปได้จากประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับซึ่งมักระบุไว้ในงานวิจัยคือ 1) ทำให้ทราบขอบเขตเนื้อหางานวิจัย ประชากร ระเบียบวิธีวิจัย ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ปีพิมพ์ และอื่น ๆ 2) ทำให้มองเห็นภาพการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลาว่ามีแนวโน้มอย่างไร ซึ่งอาจใช้เป็นแนวทางในการเลือกหัวข้อวิจัยของนักวิจัยและนักศึกษา 3) เป็นการควบคุมบรรณานุกรมงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าอ้างอิงในอนาคต และ 4) ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์บทความวิจัยในฐานข้อมูล Web of Science โดยเน้นการอ้างอิงและการศึกษาเนื้อหาของสารสนเทศในเว็บบอร์ดด้วย หากแต่ยังมีจำนวนน้อยอยู่ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าในอนาคต น่าจะมีงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์สารสนเทศในรูปลักษณ์ใหม่นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์เพิ่มขึ้นอีก

3.5.2 การประเมินผลลัพธ์ของการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการประเมินการใช้ห้องสมุดและสารสนเทศ โดยพิจารณาจากความพึงพอใจ ความคิดเห็นของผู้ใช้เป็นหลัก งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยโดยผู้ประกอบวิชาชีพทางบรรณารักษศาสตร์ ทั้งนี้เป็นเพราะผลการประเมินเป็นประโยชน์โดยตรงต่อห้องสมุด โดยสามารถใช้ผลการวิจัยเพื่อประกอบการตัดสินใจ หรือเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงและกำหนดทิศทางในการทำงาน ทำให้ทราบปัญหาที่ต้องแก้ไข และเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคต ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติที่ดี (Best practice) และให้ประสบการณ์ในวิชาชีพอีกด้วย (Chonticha Suthinirunkul, 2007, pp. 11–8)

3.6 การประเมินความต้องการสารสนเทศและการออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ และเรื่องการประยุกต์เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศกับผลิตภัณฑ์ และบริการห้องสมุดและสารสนเทศ ทั้งสองเรื่องดังกล่าวมีงานวิจัยมากเป็นอันดับเจ็ดเท่ากัน จำนวน 21 เรื่อง (ร้อยละ 7.42)

3.6.1 การประเมินความต้องการสารสนเทศและการออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ ความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้และการออกแบบบริการมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ผู้ให้บริการสารสนเทศต้องเข้าใจความต้องการของผู้ใช้จึงจะสามารถจัดบริการที่ตอบสนองผู้ใช้ได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้จึงมีงานวิจัยที่มุ่งใช้ผลการประเมินเป็นแนวทางในการปรับปรุง ออกแบบ และพัฒนาการบริการสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินความต้องการของผู้ใช้มีกลุ่มตัวอย่างหลากหลาย เช่น นักศึกษา นักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไป เป็นต้น ผู้ใช้เหล่านี้มีความต้องการที่แตกต่างกัน จึงแสดงให้เห็นว่าห้องสมุดให้ความสำคัญกับผู้ใช้ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการจัดบริการสารสนเทศ

3.6.2 การประยุกต์เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศกับผลิตภัณฑ์ และบริการห้องสมุดและสารสนเทศ

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อบริการสารสนเทศ โดยมีทั้งการออกแบบและพัฒนาระบบ การพัฒนาฐานข้อมูล การพัฒนาเว็บไซต์ และยังพบอีกว่ามีการศึกษาประเด็นเรื่องการใช้บริการสารสนเทศผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ แสดงให้เห็นแนวโน้มของห้องสมุดที่พยายามเปิดกว้างให้ผู้ใช้เข้าถึงบริการของห้องสมุดและสารสนเทศได้สะดวกขึ้น แนวโน้มดังกล่าวนี้ พบในงานเขียนและงานวิจัยในต่างประเทศจำนวนหนึ่งซึ่งศึกษาเรื่องการใช้แอปพลิเคชัน (Application) หรือที่เรียกอย่างย่อว่า แอป มาเป็นเครื่องมือในการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้ด้วย

3.7 หลักสูตรและการสอน ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเรื่องหลักสูตรและการสอนเป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากเป็นอันดับเก้า จำนวน 16 เรื่อง (ร้อยละ 5.66) ส่วนใหญ่ศึกษาสภาพและความคิดเห็นที่มีต่อการจัดเรียนการสอนในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละรายวิชา และงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีทั้งการศึกษาความพึงพอใจ ความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิต และความคิดเห็นของบัณฑิตที่มีต่อหลักสูตรโดยรวม ทั้งนี้ เนื่องมาจากตัวบ่งชี้การดำเนินงาน (Key Performance Indicators) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาที่ปรากฏในหลักสูตร (มคอ.2) ที่กำหนดให้มีการประเมินระดับความพึงพอใจของบัณฑิตใหม่ที่มีต่อคุณภาพหลักสูตร และความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อบัณฑิตใหม่ (Office of the Higher Education Commission, 2015, p. 160) จึงทำให้มีงานวิจัยในเรื่องนี้ และคาดว่าในอนาคตน่าจะมีงานวิจัยออกเผยแพร่มากขึ้นตามวงรอบของการปรับปรุงหลักสูตรทุก 5 ปี

3.8 การจัดการความรู้ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการความรู้เป็นเรื่องที่มีการทำวิจัยมากเป็นอันดับสิบ จำนวน 14 เรื่อง (ร้อยละ 4.95) ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ กระบวนการ ปัญหาอุปสรรคของการจัดการความรู้ รวมทั้งงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสกัดความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอีกด้วย

3.9 การจัดการสารสนเทศในองค์การ ผลการวิจัยพบว่ามีจำนวนงานวิจัย จำนวน 7 เรื่อง (ร้อยละ 7.42) โดยมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการสารสนเทศ และยังพบว่าอีกด้วยว่าการวิจัยในเรื่องดังกล่าว มิใช่การศึกษาการจัดการสารสนเทศในห้องสมุดที่มักมุ่งไปที่งานเทคนิคและงานบริการเช่นในอดีต หากเป็นการจัดการสารสนเทศในลักษณะอื่น ซึ่งอาจต้องการรูปแบบและวิธีการจัดการที่แตกต่างไปจากแนวปฏิบัติเดิมที่ใช้ในห้องสมุด เช่น การจัดการสารสนเทศในคลังสถาบัน นอกจากนี้ ยังเป็นการจัดการสารสนเทศที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น สารสนเทศผู้สูงอายุ สารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพ เป็นต้น

3.10 ผู้ให้บริการสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่ามีงานวิจัย จำนวน 6 เรื่อง (ร้อยละ 2.12) โดยส่วนใหญ่ศึกษาสมรรถนะ ความรู้ความสามารถของบรรณารักษ์/ผู้ให้บริการสารสนเทศ สาเหตุที่มีการศึกษาเรื่องสมรรถนะ อาจเป็นเพราะสมรรถนะเป็นกลุ่มของพฤติกรรมต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคคล ซึ่งทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จ หากบุคลากรมีพฤติกรรมการทำงานในแบบที่องค์กรกำหนดไว้แล้วจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดี (Seepann Supthong, 2012a, pp. 4–7) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทผู้ให้บริการสารสนเทศยังมีค่อนข้างน้อย แม้ว่าบทบาทของผู้ให้บริการสารสนเทศจะเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากผลกระทบของสารสนเทศดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศ และผู้ใช้บริการ ซึ่งทำให้บรรณารักษ์/ผู้ให้บริการสารสนเทศต้องมีบทบาทของผู้ให้บริการสารสนเทศดิจิทัล บทบาทของผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในการจัดบริการตามความต้องการของผู้ใช้ และบทบาทของผู้มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Seepann Supthong, 2012b, pp. 4–7, 4–11, 4–13)

3.11 กระบวนการจัดการสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่ามีงานวิจัย จำนวน 5 เรื่อง (ร้อยละ 1.77) โดยพบว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาหารูปแบบ/วิธีการ/กระบวนการที่เหมาะสมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ จะเห็นได้ว่าจำนวนงานวิจัยในเรื่องนี้มีค่อนข้างน้อย สอดคล้องกับผลการวิจัยของซิงค์ และบ๊อบบาร์ (Singh & Bobbar, 2014) ที่วิเคราะห์แนวโน้มและเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศอินเดีย

ซึ่งพบว่ายังคงมีวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องกระบวนงานเทคนิคห้องสมุด เครื่องมือและวิธีการอยู่บ้าง แต่มิใช่เป็นเรื่องที่มีงานวิจัยมาก

3.12 การค้นคืนสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่ามีงานวิจัย จำนวน 4 เรื่อง (ร้อยละ 1.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อจะพบว่างานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง ศึกษาการค้นคืนสารสนเทศในบริบทการพัฒนาระบบการค้นคืน และอีก 1 เรื่องศึกษาการสืบค้นรายการออนไลน์ของห้องสมุด แสดงให้เห็นว่าเรื่องการค้นคืนสารสนเทศมีงานวิจัยค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณาในด้านเนื้อหาของงานวิจัยจะพบว่า ไม่มีประเด็นการศึกษาเรื่องการปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้กับระบบค้นคืน เพื่อพัฒนาปรับปรุงระบบหรือพัฒนาความสามารถในการค้นหาสารสนเทศแต่อย่างใด ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเกิดขึ้นของเว็บไซต์ และเสิร์ชเอนจินที่ทำให้ประเด็นปัญหาในการวิจัยเรื่องการค้นคืนสารสนเทศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (Sanderson & Croft, 2012)

3.13 การสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่ามีงานวิจัย จำนวน 2 เรื่อง (ร้อยละ 0.71) เท่านั้น งานวิจัยจำนวน 1 เรื่องศึกษาการเปิดรับสื่อและการรับรู้การประชาสัมพันธ์ของห้องสมุด แม้ว่าการสื่อสารเพื่อการบริการสารสนเทศจะมีความจำเป็นก็ตาม และจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ประเด็นเรื่องการสื่อสารในบริบทของห้องสมุดนั้นมีจำนวนน้อยมาก เช่น ในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ของโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) ปรากฏงานวิจัยเพียง 1 เรื่องเท่านั้น (ตรวจสอบจาก http://tdc.thailis.or.th/tdc/search_ result.php)

3.14 ความตระหนักเรื่องกระบวนทัศน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า เป็นเรื่องที่มีการวิจัยน้อยที่สุดเพียง 1 เรื่อง (ร้อยละ 0.35) เท่านั้น หากพิจารณาแนวทางการจำแนกตามเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศของ IFLA (2012) แล้วจะพบว่า หัวเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เพิ่มเข้ามาใหม่ในแนวทางหลักสูตร ค.ศ. 2012 มุมมองที่เกี่ยวกับคำถามในการวิจัย/ประเด็นปัญหา หรือความสำคัญของปัญหาจึงอาจยังไม่เป็นที่สนใจเท่าใดนัก

ในกลุ่มหัวเรื่องข้างต้นพบว่า มีเนื้อหาที่เป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่สอดคล้องกับบริบทสังคม เช่น ศึกษาการใช้สารสนเทศดิจิทัล ศึกษาการจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศ ศึกษาสิ่งแวดล้อมทางสารสนเทศ เป็นต้น และเมื่อพิจารณาแนวทางเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศของ IFLA จะพบว่า มีกลุ่มเนื้อหาจำนวนหนึ่งที่ไม่มีการทำวิจัยเลย ได้แก่ เรื่องกระบวนการถ่ายโอนสารสนเทศ เรื่องผลกระทบของสังคมสารสนเทศและประวัติของศาสตร์ เรื่องการอนุรักษ์และสงวนรักษาสารสนเทศที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ และเรื่องยุคของสารสนเทศ

นอกจากการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัยในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตีพิมพ์ในวารสารภาษาไทยในฐานข้อมูลดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) แล้ว ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์เนื้อหางานวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งของไทยและต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2558 พบว่า เนื้อหาของงานวิจัยมีการพัฒนาและการปรับเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีสารสนเทศ และผู้ใช้สารสนเทศ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้วิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ตลอดจนห้องสมุดในฐานะสถาบันบริการสารสนเทศต้องพัฒนา ประยุกต์และปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นแนวโน้มและการพัฒนาขอบเขตเนื้อหาของงานวิจัยได้ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งช่วงเวลาของงานวิจัยที่พบออกเป็นช่วงเวลาละ 10 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2520–พ.ศ. 2558 และพบขอบเขตเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

1) ช่วง พ.ศ. 2520–พ.ศ. 2529 เนื้อหาของงานวิจัยของไทยมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงานของห้องสมุด เช่น ห้องสมุดและบริการ ทรัพยากรสารสนเทศ งานเทคนิคห้องสมุด ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าผู้วิจัยเหล่านั้น เล็งเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัยว่าสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานได้ ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศพบว่า บางส่วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศแล้ว เช่น ฐานข้อมูล ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ เป็นต้น

2) ช่วง พ.ศ. 2530–พ.ศ. 2539 และช่วง พ.ศ. 2540–พ.ศ. 2549 จึงเริ่มเห็นว่าเนื้อหาของงานวิจัยเกี่ยวข้องกับผู้ใช้และการใช้สารสนเทศมากขึ้น แสดงให้เห็นว่านักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษาและบุคลากรในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สนใจศึกษาผู้ใช้และการใช้สารสนเทศเพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความต้องการที่จะทำความเข้าใจผู้ใช้และ

การใช้สารสนเทศ เนื่องจากผลการศึกษาสามารถนำไปสู่การออกแบบและปรับปรุงระบบสารสนเทศทั้งในด้านการบริหารงาน การจัดการทรัพยากรและการจัดบริการได้ (Aree Cheunwattana, 2012, pp. 7-8)

3) ช่วง พ.ศ. 2550-2558 ความชัดเจนของเนื้อหางานวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้และการใช้สารสนเทศยิ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากมีงานวิจัยที่ศึกษาผู้ใช้และการใช้สารสนเทศโดยตรงดังเช่นที่พบในช่วงเวลาก่อนหน้าแล้ว ยังพบงานวิจัยที่ศึกษาในขอบเขตเนื้อหานี้เพิ่มขึ้น เช่น ความต้องการสารสนเทศ การแสวงหาสารสนเทศ/พฤติกรรมสารสนเทศ การให้การศึกษาผู้ใช้ การจัดเก็บและค้นคืน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศในประเด็นที่หลากหลายมากขึ้นกว่างานวิจัยก่อนหน้านี้ เช่น อินเทอร์เน็ต เวิลด์ไวด์เว็บ การเรียนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และส่วนต่อประสานกับผู้ใช้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษางานวิจัยในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ยังเป็นการวิจัยเชิงสำรวจใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล มักมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่ประสบอยู่ ผลการวิจัยมักได้ข้อมูลพื้นฐานในเรื่องต่าง ๆ และมักขาดการทำวิจัยต่อยอดเพื่อได้ข้อสรุปรวมที่จะสามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและวิชาชีพ ดังนั้น นักวิจัยจึงควรทำวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยอื่น ๆ เช่น กรณีผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศอาจทำวิจัยการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้มากกว่า

2. นักวิจัยควรพิจารณาดำเนินการในการวิจัยในเรื่องต่อไปนี้

2.1 งานวิจัยที่มีประเด็นปัญหาในการวิจัยที่ทันสมัยสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีสารสนเทศและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ห้องสมุดกับบริบทองค์กรแห่งการเรียนรู้ ห้องสมุดในฐานะแหล่งเรียนรู้สาธารณะ (Learning Commons) เป็นต้น

2.2 งานวิจัยที่ยังมีการศึกษาน้อย ผลการวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวทางเนื้อหาหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพบรรณารักษ์/นักสารสนเทศของ IFLA จำนวน 11 กลุ่มนั้น พบว่าเรื่องกระบวนการถ่ายโอนสารสนเทศ เรื่องผลกระทบของสังคมสารสนเทศและประวัติของศาสตร์ เรื่องการอนุรักษ์และสงวนรักษาสารสนเทศที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ และเรื่องยุคของสารสนเทศ เป็นเรื่องที่ไม่มีการศึกษาวิจัยเลย แต่พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาเพื่อตอบคำถามในการวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องสมุดและวิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้สารสนเทศ การจัดการหน่วยงานด้านสารสนเทศ การรู้สารสนเทศ ฯลฯ ดังนั้น หากมีการทำวิจัยในเรื่องที่ยังขาดอยู่ให้เพิ่มขึ้นก็น่าจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ในสาขาวิชาได้มากขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

Aharony, Noa. (2012). Library and information science research areas: A content analysis of articles from the top 10 journals 2007-8. *Journal of Librarianship and Information Science, 44*(1), 1-9.

American Library Association. (1983). *The ALA. glossary of library and information science.* Chicago: Author.

Aree Cheunwattana. (2012). User education. In *Users and Information Services* (pp. 7-1-7-40). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai)

Chonticha Suthinirunkul. (2007). Important issues on evaluation of information services. In *Seminar in Information Services* (pp. 11-1-11-34). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai)

Hawkins, Donald T., Larson, Signe E., & Caton, Bari Q. (2003, June). Information science abstracts: Tracking the literature of information science, Part 2: A new taxonomy for information science. *Journal of American Society for Information Science and Technology, 54*(8), 771-781.

International Federations of Library Associations and Institutions. (2012). *Guidelines for professional library/information educational programs*. Retrieved November 10, 2014, from http://www.ifla.org/publications/guidelines-for-professional-libraryinformation-educational-programs-2012

Maceviciute, Elena, & Wilson, T. D. (2002, April). The development of the information management research area. *Information Research, 7*(3). Retrieved March 10, 2015, from http://InformationR.net/ir/7-3/paper133.html

Office of the Higher Education Commission. (2011). *Handbook on internal assurance on quality of higher education, academic year 2010*. Bangkok: Author. (In Thai)

Rattaporn Sangtada. (2008, January-June). Analysis of the library and information science research, Mahasarakham University published during 1985-2006. *TLA Research Journal, 1*(1), 79-85. (In Thai)

Ruchareka Wittayawuttikul. (2010). *Content analysis of LIS international publication from Thailand.* Retrieved October 18, 2014, from http://stang.sc.mahidol.ac.th/text/pdf/STOUseminar_12Nov 2010.pdf (In Thai)

Sanderson, Mark, & Croft, W. Bruce. (2012, May). The history of information retrieval research. In *Proceedings of the IEEE, Volume 100, Special Centennial Issue* (pp. 1444-1451). Retrieved March 10, 2016, from http://ieeexplore.ieee.org/xpls/icp.jsp?arnumber=6182576

Seepann Supthong. (2012a). Information providers. In *Users and Information Services* (pp. 4-1-4-32). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai)

Seepann Supthong. (2012b). Information Services Promotion. In *Users and Information Services* (pp. 8-1-8-37). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai)

Singh, Shashi Prabha, & Babbar, Praveen. (2014, March). Doctoral research in library and information science in India: Trends and issues. *Journal of Library & Information Technology, 34*(2), 170-180.

Suthilack Aumpanwong. (1967). Library science education in Chulalongkorn University. In *Librarian 2509* (pp. 1–24). Pranakorn: Division of Library Science, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

Thai-Journal Citation Index Center. (2005a). *About TCI: History*. Retrieved October 18, 2014, from http://www.kmutt.ac.th/jif/public.html/ task.html (In Thai)

Thai-Journal Citation Index Center. (2005b). *About TCI: TCI mission*. Retrieved October 18, 2014, from http://www.kmutt.ac.th/jif/public_html/task.html (In Thai)

Zins, Chaim. (2007). Knowledge map of information science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology, 58*(4): 526–535.